

Investigating the Inclination Components of the Organizational Behavior Model Based on Islamic Brotherhood

Mojtba Dorodi¹, Gholamali Azizikia¹, Mohsen Manteghi¹, Majid Zare Shehne^{2*}

1. Assistant Professor, Imam Khomeini Education and Research Institute, Qom, Iran
2. PhD Holder in Islamic Management, Imam Khomeini Education and Research Institute, Qom, Iran

(Received: June 25, 2020: Accepted: January 19, 2021)

Abstract

Every organization needs activities that are carried out by its members for each other, the organization, and customers/clients. Based on its value principles, every organization seeks to attain a model of organizational behavior that best enhances its effectiveness and efficiency. A behavioral model that is relevant to Islamic organizations is one that is based on Islamic brotherhood. Due to their fundamental differences with non-Islamic organizations, Islamic organizations should be managed using specific methods. The purpose of this study was to clarify the inclination components of such a model, and its main question was “What are the inclination components of the organizational behavior model based on Islamic brotherhood?” To this end, the researchers examined the Islamic books using grounded theory approach and obtained the inclination components of the Islamic brotherhood model. These included the inclination to achieve God’s pleasure, eschatologism, leader-orientedness, the inclination to attract the divine grace in activities, unity, sympathy, kindness, optimism, benevolence, the sincere inclination to offer services, trustworthiness, and the control of desires and tendencies to create and maintain Islamic brotherhood.

Keywords

Inclination components, Islamic brotherhood, Organizational behavior.

* Corresponding Author, Email: majidzashe2@gmail.com

بررسی مؤلفه‌های گرایشی در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی

مجتبی درودی^۱، غلام‌علی عزیزی‌کیا^۱، محسن منطقی^۱، مجید زارع‌شحنه^{۲*}

۱. استادیار، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، قم، ایران

۲. دکتری مدیریت اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع)، قم، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۵ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۳۰)

چکیده

لازمه هر سازمانی فعالیت‌هایی است که اعضای سازمان در ارتباط با یکدیگر، سازمان، ارباب‌رجوع، یا مشتریان انجام می‌دهند. هر سازمانی با توجه به مبانی ارزشی خود به دنبال دستیابی به الگویی از رفتار سازمانی است که در عملکرد سازمان بالاترین اثربخشی و کارایی را داشته باشد. یکی از الگوهای رفتاری متناسب با سازمان‌های اسلامی الگویی است که مبتنی بر اخوت اسلامی باشد. سازمان‌های اسلامی به دلیل تفاوت‌های مبنایی با سازمان‌های غیراسلامی نیازمند شیوه‌های خاص خود در اداره سازمان هستند. هدف از این پژوهش تبیین مؤلفه‌های گرایشی بود و محققان برای نیل به این هدف این سؤال را مطرح کردند که «مؤلفه‌های گرایشی در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی چیست؟». بدین منظور در کتاب‌های اسلامی با روش داده‌بنیاد جست‌وجو کردند و مؤلفه‌های گرایشی الگوی اخوت اسلامی را به دست آوردند که عبارت‌اند از: تمایل به جلب رضایت الهی، آخرت‌گرایی، راهنماگرایی، تمایل به جلب رحمت و افاضات الهی در فعالیت‌ها، یک‌دلی و همدلی، همدردی و دلسوزی، محبت و مهربانی، مثبت‌گرایی، خیرخواهی، خدمت‌گرایی، اعتمادورزی، کنترل میل‌ها، و گرایش‌ها در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی.

کلیدواژگان

اخوت اسلامی، رفتار سازمانی، مؤلفه‌های گرایشی.

مقدمه

سازمان‌ها از شالوده‌های اصلی جوامع امروزی هستند و مدیریت به مثابه نیازی گریزناپذیر الزامی برای به گردش درآوردن سازمان به سوی سازندگی و کمال است. محققان در این نوشتار در جست‌وجوی مؤلفه‌های گرایشی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی بودند تا با طراحی و تبیین الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی به سازمان‌های اسلامی برای بهره‌وری بیشتر راهکارهایی ارائه دهند.

بیان مسئله

طبق تعریف مباحث مدیریت، سازمان مجموعه‌ای از افراد است که برای تحقق اهدافی معین همکاری می‌کنند. یکی از ارکان اساسی در همه سازمان‌ها انسان است (رضاییان ۱۳۹۰: ۱۰). هر چه تعامل و ارتباط میان انسان‌ها از قوت و استحکام بیشتری برخوردار باشد محقق شدن اهداف تعیین شده بهتر صورت می‌گیرد؛ چنان که گفته می‌شود مدیران از تیم کاری، نسبت به گروه کاری، بیشتر انتظار دارند. زیرا تیم‌های اثربخش ویژگی‌هایی برای عملکرد عالی خود دارند که یکی از آن‌ها تعامل و ارتباطات بهتر و صمیمی‌تر میان افراد است (رضاییان ۱۳۸۶: ۱۱).

در مباحث رفتار سازمانی یکی از دغدغه‌ها ایجاد الگوی تعامل بهتر میان کارکنان است. یکی از الگوهایی که می‌تواند برای طراحی در سازمان مناسب باشد الگوی اخوت اسلامی است. منظور از اخوت در اینجا اخوتی است که از هم‌شکلی عقیدتی و ارزشی و رفتاری ناشی می‌شود. هرچند این اخوت اعتباری است، از آن سنخ امور اعتباری است که بلافاصله پس از اعتبار پیامدها و نتایج گوناگونی به دنبال دارد. با نهادینه‌سازی اخوت میان کارکنان گرمای حاصل از آن فاصله‌های بی‌معنا را ذوب می‌کند و وحدتی حقیقی میان افراد مختلف سازمان به وجود می‌آورد و زندگی سازمانی معنایی انسانی می‌یابد و از روابط مبتنی بر اصالت سود خارج می‌شود. این الگو مبتنی بر سه نوع مؤلفه اساسی است؛ مؤلفه‌های بینشی، مؤلفه‌های گرایشی، مؤلفه‌های رفتاری. در این نوشتار محققان درصدد پاسخ به یک نوع از این سه نوع مؤلفه بودند: «مؤلفه‌های گرایشی در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت

اسلامی چیست؟» مؤلفه‌های گرایش‌ی باعث می‌شود میل افراد به بروز رفتارهای مبتنی بر اخوت افزایش یابد و در سازمان شاهد بروز رفتارهای اخوت‌گونه باشیم.

پیشینه نظری

پیشینه نظری این تحقیق شامل مباحثی در زمینه اخوت اسلامی و گرایش و کارکردهای آن است که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

مفهوم‌شناسی

اخوت اسلامی

اخوت در لغت پیوندی است که دو یا چند چیز را به هم مرتبط می‌سازد. رابطه میان انسان‌ها دو صورت دارد: یکی حقیقی و طبیعی و دیگری اعتباری و قراردادی که آثار شرعی و حقوقی از آن ناشی می‌شود (طباطبایی ۱۴۱۷: ۹۶). در قرآن واژه «اخ» و مشتقات آن ۹۶ بار به کار رفته است. این واژه و مشتقات آن در قرآن معانی گوناگون دارد. گاهی در معنای لغوی آن یا همان برادری نسبی به کار رفته است، مانند آیه ۱۱ سوره نساء^۱ و آیه ۵۹ سوره یوسف^۲، و گاهی معنایی غیر از معنای لغوی دارد که در برخی موارد درباره شخصی که از اهل شهر یا روستا است به کار رفته، مانند آیات ۶۵^۳ و ۷۳^۴ و ۸۵^۵ سوره اعراف، و در برخی موارد درباره کسانی که در طغیان و سرکشی و معصیت یا در پاک‌ی و صفا و ایمان وجه مشترک دارند، مانند آیه ۴۷ سوره حجر^۶ و آیه ۱۰ سوره حجرات^۷.
با این بیان می‌توان گفت اخوت سه قسم است:

۱. اگر میت برادر داشته باشد، مادرش یک‌ششم ارث می‌برد.

۲. یوسف گفت: برادر پدری خودتان را به نزد من بیاورید.

۳. و الی عادِ اخاهم هود؛ به سوی قوم هاد برادرشان، هود، را فرستادیم. (اعراف/ ۶۵)

۴. و الی ثمود اخاهم صالح؛ به سوی قوم ثمود برادرشان، صالح، را فرستادیم. (اعراف/ ۷۳)

۵. و الی مدین اخاهم شعیب؛ به سوی اهل مدین برادر آن‌ها، شعیب، را فرستادیم. (اعراف/ ۸۵)

۶. اخوانا علی سرر متقابلین؛ بهشتیان برادرانه بر تخت‌هایی روبه‌روی یک‌دیگر نشسته‌اند.

۷. انما المؤمنون اخوه؛ مؤمنان برادران یک‌دیگرند.

۱. نسبی

۲. دینی «أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ أَخَوَةٌ»

۳. انسانی «الإنسان أخ الإنسان أحبُّ أو كره»

بنابراین هر انسان با انسان دیگر یا برادر نسبی است یا برادر دینی است یا برادر نوعی (جوادی آملی ۱۳۸۰: ج ۸، ۲۵۴). آنچه مد نظر محققان در این تحقیق بود نوع دوم از سه نوع اخوت، یعنی برادری دینی، بود.

ملاحظه این آیات بیانگر آن است که اخوت و برادری، که البته بین خواهران نیز برقرار است و همان خواهری است، «یا اخت هارون»^۱، از ویژگی‌ها و صفات مشترکی حاصل می‌شود که گاهی مثبت و الهی و گاهی منفی و شیطانی است. افرادی که تحت عنوان برادر یک‌دیگر قرار می‌گیرند فرشی را می‌مانند که با وجود نخ‌های رنگارنگ از یک نقشه واحد تبعیت می‌کنند. افرادی که تحت عنوان اخوت قرار می‌گیرند شاید از جهت سلیق با یک‌دیگر متفاوت باشند، اما از یک مبنا تبعیت می‌کنند و از این جهت هویتی مشترک دارند. اگر این مبانی در جهت منفی باشد، آن فرش رنگ شیطانی می‌گیرد و اخوت شیطانی شکل می‌گیرد و اگر در جهت مثبت باشد، اخوت ایمانی و اسلامی شکل می‌گیرد. به عبارت دقیق‌تر، هنگامی اخوت اسلامی بین افراد نمایان می‌شود که افراد مبانی مشترکی را پذیرفته باشند. بنابراین، قبل از هر چیز لازم است مبانی اخوت اسلامی روشن شود تا افرادی که پذیرنده این مبانی هستند تحت عنوان برادر دینی قرار گیرند. این مبانی در سه دسته کلی بینشی و گرایشی و رفتاری جای می‌گیرند. در این نوشتار مبانی گرایشی اخوت اسلامی تبیین می‌شود. اما قبل از آن لازم است درباره گرایش مطالبی بیان شود.

۱. یا اخت هارون ماکان ابوک امرأ سوء؛ ای خواهر هارون پدر تو انسانی ناصالح نبود. (مریم/ ۲۸). حضرت مریم خواهر نسبی حضرت هارون نبود. اما در صلاحیت و پاکدامنی همچون او بود و از این رو خواهر او خوانده شده است (راغب اصفهانی ۱۴۱۲: ۸).

گرایش

روزنبرگ^۱ در تعریف گرایش می‌گوید گرایش آمادگی (تمایل قبلی) برای پاسخ مسلّم و قطعی و معلوم به محرک‌های خاص است. این پاسخ‌ها با احساس (که به ارزیابی احساسی مثل دوست داشتن یا دوست نداشتن مربوط است)، شناخت (که به عقاید و باورها و ایده‌ها درباره موضوع گرایش مربوط است)، رفتار (که به تصمیمات رفتاری یا تمایلات کنشی مربوط است) ارتباط دارند (پرچمی ۱۳۸۲: ۴۸).

کارکردهای گرایش

درباره نقش گرایش در رفتار باید گفت اساس و عامل اصلی آن احساسات و عواطف است. در روان‌شناسی جدید عاطفه را چنین تعریف می‌کنند: استعدادی روانی که از تمرکز یافتن گروهی از انفعالات درباره موضوعی مشخص در نتیجه تکرار و ارتباط فرد با این موضوع پدید می‌آید (عزت‌راحمج ۱۹۶۸: ۱۲۶). عاطفه با چنین برداشتی عبارت است از روی آوردن وجدانی به موضوعی معین که از طریق آگاهی‌ها و یادگیری صورت می‌گیرد. عده‌ای عاطفه را کلی‌تر و بادوام‌تر تعریف می‌کنند؛ طوری که احساسات، نگرش‌ها، ارزیابی‌ها، هیجان، و خلق را جزء آن می‌دانند. به این ترتیب، هیجان را احساسی نسبتاً شدید و با دوام کمتر می‌دانند. حالت‌هایی از هیجان که دوام بیشتر و شدت کمتر دارد خُلق^۲ نام دارد (منصور ۱۳۸۰: ۱۴۷).

بعد از تعریف عاطفه درباره پایه و اساس عاطفه باید گفت از دید فیلسوفان تمایلات و رغبت‌ها پایه و اساس عاطفه را پی‌ریزی می‌کنند. تکیه‌گاه عواطف عبارت است از حبّ و علاقه یا کراهت و نفرتی که با لذّت و الم پیوند دارد. طبع آدمی به عوامل لذت (= محبت) گرایش دارد؛ در مقابل، از عوامل شکنجه‌آور و دردزا متنفر است. بنابراین، عواطف عمده و اساسی عبارت است از حبّ و کراهت (بغض) و هر حالتی که از عواطف دیگر پدید می‌آید مبتنی بر همین دو عاطفه است (مصباح یزدی ۱۳۸۳: ۲۴ - ۲۵).

1. Rosenberg

2. Mood

همان‌طور که افراط در یکی از دو بخش «حب» و «بغض» صحیح نیست، تفریط و نادیده انگاشتن یکی از آن‌ها هم درست نیست. راه صحیح و متعادل، که کمال آدمی را به دنبال دارد، به فعلیت رساندن عواطف حب و بغض است و این کمال زمانی محقق می‌شود که حب و بغض به آنچه شایسته است تعلق گیرد.

بعد از تعریف اجمالی در زمینه گرایش به بررسی آیات و روایات پرداخته می‌شود و با استفاده از روش داده‌بنیاد در تعیین متعلق محبت و نفرت یا به بیان دیگر در تبیین مؤلفه‌های گرایشی از علم و آگاهی بی‌بدیل موجود در آیات و روایات بهره برده می‌شود. بر این اساس روش تحقیق در این پژوهش در ادامه می‌آید.

روش تحقیق

هر تحقیقی برای رسیدن به نتیجه مطلوب باید روش تحقیق خاصی داشته باشد. این پژوهش با روش داده‌بنیاد انجام شد. در گام نخست گردآوری اطلاعات و در گام‌های بعدی فرایند کدگذاری و تدوین الگو انجام شد.

گردآوری داده‌ها

مطالعه در روش داده‌بنیاد با حس عام شروع می‌شود و نمونه‌برداری با داده‌هایی که تأمین‌کننده اطلاعات اولیه هستند آغاز می‌شود که آن را می‌توان نمونه‌برداری تئوریک (جهت‌دار) نامید (Soto 1992: 2-12). جمع‌آوری داده‌ها، در روش داده‌بنیاد، روندی کاملاً انعطاف‌پذیر دارد. در این روش کار گردآوری داده تا رسیدن به نقطه اشباع^۱ ادامه می‌یابد؛ به گونه‌ای که پژوهشگر اطمینان می‌یابد ادامه گردآوری مطلب تازه‌ای به دانسته‌های او نمی‌افزاید. یکی از نشانه‌های نقطه اشباع مواجه شدن با داده‌های تکراری^۲ است (Sousa & Headriks 2006: 324).

آنچه در مرحله گردآوری و تحلیل داده‌ها از اهمیت بسیار برخوردار است یافتن سرنخ‌هایی برای گردآوری داده‌هاست. پژوهشگر در جریان گردآوری و تحلیل داده‌ها به دنبال مفاهیمی است که با موضوع مورد پژوهش مرتبط است. به همین دلیل برای یافتن داده‌های مورد نیاز

-
1. saturation point
 2. repetitive or duplication data

می‌توان با تمرکز بر «مفاهیم حساس» مطالعات خود را درباره موضوع مورد پژوهش آغاز کرد. این مفاهیم در کنار حساسیت نظری پژوهشگر مسیر گردآوری داده‌ها را مشخص می‌کند (محمدپور ۱۳۹۲: ۳۲۳). توجه به مفاهیم حساس و «حساسیت نظری» می‌تواند نقطه آغاز برای جست‌وجو در بین داده‌ها را فراهم سازد (Charmaz 2006: 68).

به منظور تسهیل فرایند داده‌یابی از نرم‌افزارهایی استفاده شد که حاوی متون و منابع اسلامی هستند. جست‌وجو در این منابع با استفاده از کلیدواژگان تعیین‌شده (واژه «اخ» و مشتقات آن) انجام شد. در جست‌وجوهای انجام‌شده دوازده آیه و بیش از صدها روایت متناسب با موضوع شناسایی شد که بسیاری از آن‌ها مفاهیم مشابه داشتند.

کدگذاری باز

مقصود از کدگذاری باز^۱ در روش داده‌بنیاد اختصاص نزدیک‌ترین مفهوم به کوچک‌ترین جزء یا معنای هر بخش از داده گردآوری‌شده است (Pandit 1996: 56). مثلاً چنانچه متن یک آیه قرآن یا یک حدیث را بخشی از داده در نظر بگیریم، هر جمله یا کلمه‌ای از آیات قرآن و احادیث که دربرگیرنده یک مفهوم^۲ قابل درک باشد می‌تواند مبنای انتخاب یک کد باشد.

هدف از کدگذاری باز تجزیه مجموعه داده‌های گردآوری‌شده به کوچک‌ترین اجزای مفهومی ممکن است. این اجزای مفهومی، که اصطلاحاً به آن «کد» گفته می‌شود، باید گویای محتوای داده باشد؛ طوری که خواننده با مشاهده این عنوان تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرد (Miles & Huberman 2002: 51).

در این مرحله از تحقیق پژوهشگران با مراجعه به تفاسیر قرآن مفاهیمی از قرآن به دست آوردند که با مشورت با خبرگان برخی از آن‌ها حذف و برخی اصلاح شد. در مورد روایات نیز بارها و بارها مفاهیم با رجوع به اهل خبره بازنگری و اصلاح شد. از اقدامات صورت‌گرفته در مرحله «کدگذاری باز» این بود که حدود ۹۳ مفهوم از آیات و روایات شناسایی شد که با مؤلفه‌های گرایشی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی مرتبط‌اند.

1. Open coding

2. Concept

کدگذاری محوری

کدگذاری محوری^۱ مرحله پالایش و تفکیک مفاهیم به دست آمده از کدگذاری باز است (فلیک ۱۳۸۸: ۳۳۵). این مرحله مستلزم استفاده از روش مقایسه است که با تفکر عمیق و مقایسه مفاهیم و کدهای باز خیلی زود پیوندهای نامرئی آشکار خواهد شد (منصوریان ۱۳۸۵: ۳۹۰)؛ بدین صورت که محقق در این مرحله مقوله‌ها را با توجه به ویژگی‌ها و ابعادش به زیرمقوله‌ها پیوند می‌دهد. این کدگذاری به این دلیل «محوری» نامیده شده که کدگذاری حول «محور» یک مقوله تحقق می‌یابد (Strauss & Corbin 1998: 49). حاصل این مرحله از فرایند تحقیق شکل‌گیری «مؤلفه‌ها» است. در این مرحله پژوهشگران، پس از کدگذاری محوری، دوازده مؤلفه گرایشی را از کدهای باز ایجاد کردند. جدول ۱ فرایند شکل‌گیری مؤلفه‌ها از مفاهیم را نشان می‌دهد.

جدول ۱. فرایند شکل‌گیری مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	مفاهیم	ردیف
تمایل به جلب رضایت الهی	پاکی از گناه برای ملاقات برادر دینی جهت رفع حواجش برای رضایت خدا + پاداش دادن و تجلیل خداوند از زایر برادر دینی + سرور و خوشحالی خداوند هنگام اظهار محبت به برادر دینی + کوتاهی در رفع گرفتاری برادر ایمانی باعث قطع پیوند ولایی با خداوند است + توجه کامل و تام الهی به کسی که به برادر دینی خود دست دهد + مباحثات خداوند بر فرشتگان به سبب ملاقات و مصافحه و معانقه کردن دو برادر دینی با یکدیگر + دوستی با خداوند به جهت خیرسانی به برادر دینی	۱.
آخرت‌گرایی	بشارت الهی به بهشت برای زایر برادر دینی برای خدا + حق شفاعت یافتن پاداش زیارت برادر دینی + پاداش و غفران الهی و آسان شدن سکران موت برای کسی که برادر دینی‌اش را ببوشاند.	۲.
راهنمآرایی	شادی رسول خدا در برآورده شدن حاجت برادر مؤمن + محبوب‌تر بودن تلاش برای رفع نیاز برادر مسلمان نزد اهل بیت ^(ع) از هزاران کار خیر + محبوب‌تر بودن اطعام برادر مسلمان نزد ائمه ^(ع) از آزاد کردن بنده	۳.
تمایل به جلب رحمت و افاضات خداوند در فعالیت‌ها	نازل شدن رحمت الهی به سبب مصافحه دو برادر دینی + فراگیری رحمت الهی برای برادران که در دوستی با یکدیگر برابرند + اظهار نیاز برادر مؤمن رحمتی از جانب خداوند + پذیرش رحمت الهی با برآوردن حاجت برادر دینی + برگرداندن رحمت الهی به سبب حاجت در صورت برآورده نشدن حاجتش توسط برادر دینی + ایمن بودن از شر و بلا و امید به سودبخشی برادر دینی سبب ریزش رحمت الهی	۴.
یکدلی و همدلی	وحدت عامل اخوت + برادران مؤمن مانند یک پیکر + از یک روح واحد بودن برادران دینی + برادر دینی را به جای خود پنداشتن + یکی دانستن برادر دینی با خود + یکدلی با برادر دینی تا جایی که خودش شخصاً احتیاجاتش را از مال شما برطرف کند + سخت‌کوشی در همگرایی با برادران دینی	۵.
همدردی و دلسوزی	تأثیرپذیری روح برادران دینی از هم + احساس همدردی برادران مؤمن هنگام گرفتاری با یکدیگر مانند اعضای یک بدن + اندوهگین شدن در اندوه برادر دینی + ابراز همدردی به برادر دینی +	۶.

1. Axial coding

ادامهٔ جدول ۱. فرایند شکل‌گیری مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	مفاهیم	ردیف
محبت و مهربانی	حب قلبی به برادر دینی + همکاری در جهت مهربانی دوجانبه در برادری اسلامی + پاداش الهی برای کوچک‌ترین مهربانی در حق برادر دینی + محبت داشتن به برادر دینی مقدمهٔ سودرسانی به وی + سرور و خوشحالی خداوند هنگام اظهار محبت به برادر دینی + سایهٔ رحمت الهی برای کسی که سخن محبت‌آمیزی به برادر دینی بگوید + بافضیلت‌ترین مؤمن کسی است که با برادر دینی‌اش دوستی محکم‌تری داشته باشد + لزوم اظهار محبت به برادر دینی + سیرهٔ اهل بیت در توصیه به رفع گرفتاری و شاد کردن برادر دینی	۷
مثبت‌گرایی	رفتار صادقانه و پرهیز از دورنگی با برادر دینی + تصدیق و تأیید برادر دینی + معرفت دینی موجب حسن‌نیت در ارتباط با برادر مؤمن + مثبت‌نگری در کار برادر دینی + لزوم یکپارگی بودن با برادر دینی	۸
خیرخواهی	خیرخواهی خالصانه در جامعهٔ مبتنی بر برادری دینی + مصلح و خیراندیش بودن در ارتباط با برادر دینی + محروم نکردن برادر دینی از خیر و خوبی + خیرخواه برادر دینی بودن در غیابش + پاداش چندبرابر الهی در قبال خیرخواهی اندک برای برادر دینی + دوستی با خداوند به جهت خیررسانی به برادر دینی + خیرخواه برادر دینی‌ات باش همان‌گونه که خیرخواه خودت هستی + استجابت دعای غایبانه در خیرخواهی برای برادر دینی	۹
خدمت‌گرایی	یاری کردن برادر دینی با همهٔ وجود + خدمت کردن به برادر دینی حتی در امور ساده + توجه به برادر دینی در کوچک‌ترین ابتلائات + تلاش برای رفع نیازهای برادر دینی + روا شدن صد هزار حاجت اخروی پاداش برآوردن یک حاجت برادر دینی + پاداش الهی برای کسی که برای برآوردن حاجت برادر مؤمنش گام بردارد، چه برآورده شود چه نشود + پاداش الهی برای عزم قلبی جهت رفع نیاز برادر دینی + در نیکی به برادران کیفیت مهم است نه کمیت + حمایت از برادر دینی در گرفتاری‌ها + هنگام کمک گرفتن از برادر دینی همهٔ امیدت به او نباشد + رفع نیازمندی برادر دینی در اولین فرصت + وجوب مؤکد انصاف در حق برادر دینی (برادر دینی را به جای خود پنداشتن)	۱۰
اعتمادورزی	واگذاری همهٔ امور به برادران دینی قابل اعتماد + دوستی با دوستان و دشمنان برادران دینی قابل اعتماد + درخواست حاجت از برادر دینی نشانهٔ اعتماد به او + اعتماد نکردن به کسی که برادر دینی خود را برای خوشی و لذت خود می‌خواهد + لزوم آزمودن برادر مؤمن به نیکوکاری در هر حال و مواظبت بر نماز به‌هنگام + لزوم اعتماد به برادر دینی نیکوکار در هر حال + تشبیه برادران قابل اعتماد به دست و پال خویش و مال + لزوم دقت در انتخاب برادر دینی و عدم سهل‌انگاری در پذیرش ادعای برادری + لزوم پایش رفتارهای مدعی برادری دینی به طور مستمر	۱۱
کنترل میل‌ها و گرایش‌ها در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی	لزوم رغبت در ارتباط با برادران دینی تهی‌دست + بخل ورزیدن در کمک کردن به برادر مؤمن سبب گرفتار شدن در گناه + ناسازگاری کینه‌توزی با برادری + رواج بدگمانی در مؤمنان تهدیدی برای اخوت اسلامی + نزدیک‌ترین حالت آدمی به کفر در جمع‌آوری لغزش‌های برادر دینی جهت سرکوفت زدن به او + حسدورزی به برادر دینی و وانهادن او مصداق برادرخوری غایبانه + خوشحال شدن در هنگام رسیدن نعمت به برادر دینی + خوشحال شدن در خوشحالی برادر دینی + کافر شدن برادر دینی در صورتی که برادرش را دشمن خطاب کند + لزوم خوش‌رویی در دیدار با برادر دینی + نکوهش ترش‌رویی در دیدار با برادر دینی + امر به ایجاد رغبت در برادران دینی برای ادای حقوق برادری	۱۲

کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی بیشتر به تحلیل مؤلفه‌های به‌دست‌آمده می‌پردازد. در واقع، کدگذاری انتخابی مرحلهٔ نظریه‌پردازی است که بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از مراحل کدگذاری قبلی به تولید و تبیین الگو و نظریه می‌پردازد. در مرحلهٔ کدگذاری انتخابی مؤلفه‌های

به دست آمده به شکلی نظام مند به هم ربط داده می شوند (دانایی فرد و اسلامی ۱۳۹۰: ۶۷). پژوهشگر برای انجام دادن مرحله کدگذاری انتخابی نیازمند تحریر و تحلیل داده‌هایی است که در مؤلفه‌های گرایشی الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی به آن‌ها می‌پردازد. بنابراین در تحقیق حاضر، هر یک از مؤلفه‌های گرایشی الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت در سه سطح فردی و گروهی و سازمانی سامان‌دهی می‌شوند.

تحلیل یافته‌های پژوهش

پس از فرایند کدگذاری و شناسایی مؤلفه‌های گرایشی الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی، هر یک از مؤلفه‌های گرایشی احصاشده از منابع اسلامی در ادامه تبیین و تحلیل می‌شوند.

مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی

میل و خواست افراد به بروز عقاید و باورهای خاص خودشان گرایش‌های مشترک نامیده شد که این گرایش برخاسته از بینش‌های مشترک است. در واقع افراد بر اساس شناخت‌ها و ارزش‌ها و باورهای خاصی که دارند به بروز رفتار خاصی میل پیدا می‌کنند؛ خواه آن باورها صحیح و الهی باشند خواه غیر صحیح و غیر الهی. از این رو افرادی که دارای عقاید مشترک‌اند امیال و گرایش‌های مشترک دارند که موجب بروز رفتارهای مشابه می‌شود. انواع اخوت ناشی از این اختلاف در بینش و گرایش است. در تبیین اخوت اسلامی، گفتنی است میزان شناخت و باور افراد و میل و گرایش آن‌ها به دین مقدس اسلام باعث می‌شود اخوت اسلامی دارای مراتب و درجاتی شود.

میل قلبی و تسلیم درونی افراد شدت و ضعف‌هایی دارد که باعث می‌شود ایمان افراد هم مراتب مختلف داشته باشد. در آن روایت مشهور که پیامبر (ص) اصحاب را با یکدیگر برادر خواند بر همین التزام و ایمان قلبی به شناخت‌ها و باورهای مشترک تأکید شده است. آن حضرت افرادی را که از جهت مرتبه ایمانی به یکدیگر نزدیک بودند برادر یکدیگر خواند. حضرت علی را نیز برادر خود معرفی کرد.

در سازمان باید به این نکته توجه شود که برای جذب افراد برنامه‌ای تهیه شود تا افرادی که دارای بینش‌ها و گرایش‌های مشترک هستند در مرتبه استخدام جذب شوند و در ادامه برای واگذاری مشاغل به افراد در پست‌ها و موقعیت‌های سازمانی و همکار شدن افراد، علاوه بر توجه به تخصص و مهارت افراد، به مشترکات بینشی و گرایش‌ی و مراتب ایمانی افراد نیز توجه شود تا اتحاد و همدلی آن‌ها بیشتر و مشاجرات و تعارضات مخرب آن‌ها کمتر شود. گرایش‌های شناسایی شده در الگوی اخوت اسلامی در ادامه می‌آید.

تمایل به جلب رضایت خداوند

گاهی افراد خداوند باری تعالی را باور دارند، اما از حضور وی و ناظر بودنش بر اعمال خود غافل‌اند. توجه به این نکته که خدا دائم حاضر و ناظر بر رفتار ماست و ما نیز با علم به این موضوع درصدد کسب رضایت او باشیم گرایش‌ی است که بر بسیاری از جنبه‌های فردی و گروهی و سازمانی رفتار افراد تأثیر بسیار دارد. بر اساس این گرایش ملاک تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌ها فقط عقل فردی و جمعی نیست، بلکه همه فعالیت‌ها حول محور رضایت الهی قرار می‌گیرد. از این رو، هر گونه قانون‌گذاری، عزل و نصب، ارتقا و ترفیع، ارتباطات، تصمیم‌گیری، و ... در سازمان باید بر اساس چارچوب عقل مبتنی بر وحی با هدف جلب رضایت الهی انجام گیرد.

علی بن جعفر از برادرش، حضرت موسی بن جعفر^(ع)، روایت کرده حضرت می‌فرمود هر که مردی از برادران (ایمانی‌اش) به او رو کند و در پاره‌ای از گرفتاری‌هایش به او پناه آورد و او پناهِش ندهد، با اینکه قدرت بر آن دارد، به تحقیق پیوند خود را از خدای عزّ و جل بریده است (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۳۶۶). در این روایت محقق شدن و حفظ پیوند با خدا و دوستی با حضرت حق در گرو عمل کردن به وظیفه برادری دانسته شده است. در روایتی دیگر عمل به وظایف برادری سبب جلب رضایت و خشنودی خداوند شمرده شده است (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۱۹۰ - ۱۹۱).

آخرت‌گرایی

گرایش آخرت‌گرایی بیان‌کننده این مفهوم است که دلبستگی و تمایل افراد نباید به دنیا و آنچه در آن است باشد؛ بلکه دلبستگی و تمایل افراد باید به آخرت و سرای جاودان باشد. یکی از عوامل مهمی که باعث دور شدن انسان‌ها از یک‌دیگر می‌شود نگرش مادی به زندگی است؛ یعنی انسان همه چیز را منحصر به جهان مادی بداند و در نتیجه سعادت خود را در بهره‌گیری بهتر از منافع و لذت‌های آن ببیند. روشن است که رسیدن به نفع و سود شخصی در بسیاری از موارد با مفاهیمی مانند گذشت، مساوات، کمک به دیگران، و در یک کلمه حقوق برادری منافات دارد و در جامعه‌ای که مردم با دید دنیوی به زندگی نگاه می‌کنند سخن گفتن از روابط مبتنی بر اخوت اسلامی و احترام به حقوق دیگران بی‌نتیجه و بیهوده است. با دقت در مفهوم اخوت اسلامی میان مؤمنان درمی‌یابیم که این پیوند نیاز به گذشت، فداکاری، پاکی، و صداقت دارد. بنابراین، تا زمانی که انسان در بند خواسته‌های نفسانی - مانند حبّ نفس، حبّ مقام، حبّ اقوام و خویشان و هم‌حزبی‌ها، و ... - باشد برادری او با دیگران ناممکن است. حضرت علی^(ع) می‌فرماید بهترین برادران تو کسی است که برادری او در جهت اغراض دنیوی نباشد (تمیمی آمدی ۱۴۱۰: ج ۱، ۸۱۸).

آخرت‌گرایی در جلوگیری از ریاست‌طلبی و انحرافات مالی و اداری نقشی بنیادین دارد. از این رو این گرایش برای مدیران از اهمیتی ویژه برخوردار است. مدیران هر یک به گونه‌ای بر مسند قدرت قرار دارند و قدرت معمولاً انسان را در معرض لغزش قرار می‌دهد. آخرت‌گرایی شاخص‌های رفتاری زیادی دارد که در این الگو برخی از آنها مشخص شده است؛ از جمله اخلاص در تعامل، تقوا در رفتار، ایثارمداری و مواسات، و ...

راهنماگرایی

راهنما‌باوری یا به عبارتی شناخت و باور به پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع) باعث محبت به پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع) خواهد شد. این گرایش بعد از بینش به حقیقت وجودی پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع) حاصل می‌شود و محبت حضرات در قلب و دل آدمی جای می‌گیرد؛ تا

جایی که همه تلاش خود را به کار می‌گیرد تا قلب و دل آن‌ها را از خود راضی و خوشنود نگه دارد.

معلى بن خنیس گوید از امام صادق^(ع) درباره حق مؤمن پرسیدم. فرمود هفتاد حق است که جز هفت حق را به تو نمی‌گویم ... پس چون چنین کردی ولایت خود را به ولایت ما رسانده‌ای و ولایت ما را به ولایت خدای عزّ و جل (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۱۷۴).

همان‌گونه که در انتهای روایت بیان شد در صورتی انسان از ولایت و محبت اهل بیت^(ع) برخوردار است که به حقوق برادری پایبند باشد و آن‌ها را رعایت کند. در روایتی دیگر، عمل نکردن به حقوق برادری موجب ناراحتی امام صادق^(ع) شده است. محبت به اهل بیت و حضرات معصومین^(ع) یا همان راهنماگرایی باعث می‌شود بیانات آن‌ها در قلب و جان آدمی رسوخ کند و با همه توان به پیروی از دستورهای آن‌ها پردازد تا این‌گونه خوشنودی حضرات را به دست آورد و از خشم و ناراحتی آن‌ها دور بماند.

تمایل به جلب رحمت و افاضات الهی

این گرایش برخاسته از بینش باارزش دانستن نعمت‌های الهی است. اگر نعمت‌های الهی برای انسان ارزشمند باشد میل به جلب رحمت الهی در او حاصل می‌شود و به دنبال دستیابی به رحمت و افاضات الهی خواهد بود. از این رو، در بسیاری از روایات پاداش رفتارهای مبتنی بر اخوت اسلامی را جلب رحمت الهی قرار داده‌اند. اسماعیل بن عمار صیرفی گوید به امام صادق^(ع) عرض کردم: «مؤمن برای مؤمن رحمت است؟» فرمود:

۱. اسحاق بن عمار گوید خدمت امام صادق^(ع) رسیدم. حضرت با ترش‌رویی به من نگریست. عرض کردم: «سبب دگرگونی شما با من چیست؟» فرمود: «آنچه تو را با برادرات دگرگون ساخته. ای اسحاق، به من خبر رسیده که در منزلت دربان گذاشته‌ای تا فقرای شیعه را راه ندهند.» عرض کردم: «قربانت، من از شهرت ترسیدم.» فرمود: «از بلیه ترسیدی؟ مگر نمی‌دانی که چون دو مؤمن ملاقات کنند و مصافحه نمایند خدای عزوجل بر آن‌ها رحمت نازل کند که نود و نه قسمت آن برای آنکه رفیقش را دوست‌تر دارد باشد و چون در دوستی برابر باشند [با هم بایستند] رحمت خدا ایشان را فراگیرد و چون برای مذاکره بنشینند برخی از فرشتگان نگهبان آن‌ها به برخی دیگر گویند از این‌ها کناره بگیریم؛ شاید رازی داشته باشند که خدا بر آن‌ها پرده کشیده باشد.» عرض کردم: «مگر خدای عزوجل نمی‌فرماید: به گفتاری دم نزنند جز آنکه نزد او رقیب حاضر باشد.» فرمود: «ای اسحاق، اگر نگهبانان نشنوند، خدای عالم السر بشنود و ببیند.» (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۱۸۲).

«آری.» گفتم: «چگونه؟» فرمود: «هر مؤمنی که برای حاجتی نزد برادرش رود رحمتی است که خدا آن را به سوی او فرستاده و برایش آماده کرده است. پس اگر حاجتش را روا کند، رحمت خدا را پذیرفته و اگر حاجت او را رد کند، با وجود آنکه می‌تواند برآورد، رحمتی را که خدای عزوجل به سوی او فرستاده و آماده کرده رد کرده است و خدای عزوجل آن رحمت را تا روز قیامت ذخیره کند تا کسی که از حاجتش رد شده نسبت به آن قضاوت کند. اگر خواهد آن را به خود برگرداند و اگر خواهد به دیگری ارجاع دهد. ای اسماعیل، هر گاه او در روز قیامت حاکم شود به رحمتی که از جانب خدا برای او روا شده عقیده داری که به چه کسی ارجاعش می‌دهد؟» عرض کردم: «گمان ندارم آن را از خود بگرداند.» فرمود: «گمان مبر؛ بلکه یقین داشته باش که هرگز از خود نگرداند.» (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۱۹۳).

کنترل میل‌ها و گرایش‌ها در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی

یکی دیگر از مؤلفه‌های شناسایی شده در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی کنترل میل‌ها و گرایش‌ها در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی است. در برخی از روایات، معصومان^(ع) افراد را به میل و رغبت داشتن در ارتباط و دوستی با برادران اسلامی فقیر و تهی دست و فراموش نکردن آن‌ها تشویق کرده‌اند. امام صادق^(ع) فرمود رسول خدا^(ص) فرمود مسلمان هیچ استفاده‌ای نمی‌برد بعد از اسلام مانند برادری که او را در راه خدا کمک کند. سپس فرمود ای فضل در حق فقرای شیعه ما کوتاهی نکن؛ همانا فقیر فردای قیامت افراد زیادی را در حد و اندازه قبیله ربیعه و مضر شفاعت می‌کند (حر عاملی ۱۴۰۹: ج ۱۲، ۲۳۳). در این روایت بیشترین منفعت بعد از مسلمان شدن در برادری کردن با افراد معرفی شده است. در واقع، امام صادق^(ع) با این بیان می‌خواهند افراد را ترغیب کنند به ایجاد و حفظ برادری و اخوت اسلامی تا از این مسیر به رضایت حق و منافع آن دست یابند. در روایتی دیگر افراد به برادر و دوست خواندن مؤمنان ترغیب شده‌اند؛ حتی اگر آن‌ها را به خوبی نشناسند و اصل و تبارشان را ندانند. این دسته از روایات افراد را ترغیب

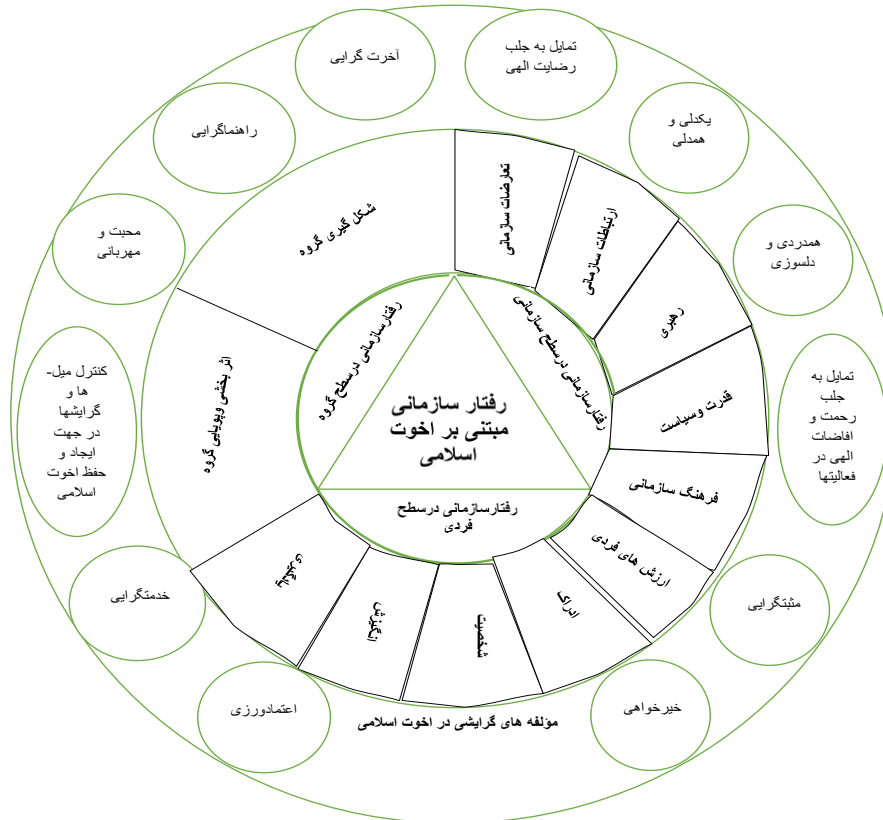
می‌کند تا میل و گرایش داشته باشند در جهت اینکه با مؤمنان رفتاری مبتنی بر اخوت اسلامی شکل دهند.

در دسته‌ای دیگر از آیات و روایات برخی میل‌ها و گرایش‌هایی که موجب از بین رفتن اخوت اسلامی می‌شود نهی شده و افراد از آن‌ها برحذر داشته شده‌اند: «و ما هر گونه کینه‌ای را در سینه‌های آنان (متقین) برکنده‌ایم. (در نتیجه) برادرانه بر تخت‌ها روبه‌روی یک‌دیگرند.» (حجر/ ۴۵ - ۴۷). این آیه بیانگر آن است که کینه‌توزی با اخوت اسلامی ناسازگار است و در صورتی اخوت اسلامی برقرار است که این میل و گرایش منفی از قلوب افراد پاک شود. ابوحمزه گوید شنیدم حضرت صادق^(ع) فرمود هنگامی که مردی به برادر مؤمن خود بگوید «اف» از پیوند (دینی) با او بیرون رفته است و هر گاه به او بگوید تو دشمن منی یکی از آن دو کافر شده‌اند و خداوند از هر مؤمنی که نیت بد درباره برادر مؤمنش در دل دارد هیچ عملی را نپذیرد (کلینی ۱۳۶۹: ج ۲، ۳۶۱).

در این روایات دشمن دانستن فرد باایمان باعث کفر معرفی شده است و کافر را چه به اخوت و برادری با مسلمان! این روایات حتی قصد و نیت ظلم و ستم کردن در حق برادر دینی را موجب خسران انسان دانسته‌اند. این دسته از آیات و روایات بیانگر آن‌اند که در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی باید افراد امیال و گرایش‌های خود را کنترل کنند و آن‌ها را در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی تقویت کنند.

برخی دیگر از گرایش‌ها- از جمله: یک‌دلی و همدلی، همدردی و دلسوزی، محبت و مهربانی، مثبت‌گرایی، خیرخواهی، خدمت‌گرایی، اعتماددورزی- نیز شناسایی شد که به دلیل محدودیت حجم مقاله از تبیین آن‌ها اجتناب می‌شود.

پس از بررسی و تحلیل مفاهیم اسلامی مرتبط با رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی دوازده مؤلفه گرایش‌ی شناسایی شد که هر یک از این مؤلفه‌ها در سه سطح فردی و گروهی و سازمانی کاربرد دارند. شکل ۱ رابطه مؤلفه‌های گرایش‌ی الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی را در سه سطح رفتار سازمانی نشان می‌دهد.

شکل ۱. مؤلفه‌های گرایش الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی

نتیجه

رفتارهای افراد مبتنی بر بینش‌ها و گرایش‌هاست. اسلام گرایش‌هایی را در زمینه اخوت و برادری لازم می‌داند که شکل‌دهنده رفتارهای برادرانه در سازمان یا هر محیط دیگری هستند. در پژوهشی انجام‌شده در این خصوص، تحت عنوان «کارکردهای اخوت در سازمان از منظر آموزه‌های وحیانی»، به نقش و تأثیر آموزه‌های وحیانی در زمینه اخوت و تشریح کارکردهای اخوت از منظر اسلام پرداخته شده و اخوت در سازمان عاملی بازدارنده برای رقابت‌های ناسالم، حرص، خودخواهی، و غیره معرفی شده است. کارکردهای دیگر اخوت توسعه زمینه‌های مشارکت، تعاون، مساوات، اعتماد، امنیت، و سعادت دنیوی و

اخروی برشمرده شده است. در بخش دیگر این پژوهش اخوت عاملی مهم برای ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی شناسانده شده است. آنچه در پژوهش حاضر مطالعه شد مؤلفه‌های گرایشی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی بود که برای اجرای الگوی رفتار سازمانی اسلامی در سازمان نیازمند تبیین آن‌ها هستیم.

مؤلفه‌های گرایشی به‌دست‌آمده از تتبع در آیات و روایات در الگوی رفتار سازمانی مبتنی بر اخوت اسلامی دوازده مورد هستند: «تمایل به جلب رضایت الهی»، «آخرت‌گرایی»، «راهنماگرایی»، «تمایل به جلب رحمت و افاضات الهی در فعالیت‌ها»، «کنترل میل‌ها و گرایش‌ها در جهت ایجاد و حفظ اخوت اسلامی»، «یک‌دلی و همدلی»، «همدردی و دلسوزی»، «محبت و مهربانی»، «مثبت‌گرایی»، «خیرخواهی»، «خدمت‌گرایی»، «اعتماد‌ورزی».

این گرایش‌ها در سطوح سه‌گانه رفتار سازمانی در سازمان تأثیر قابل توجهی دارند. در سطح فردی ارزش‌های فرد را ممکن است تحت تأثیر قرار دهند. راهنماگرایی و حب به اهل بیت^(ع) باعث می‌شود ارزش‌های افراد دستخوش تغییر شود. نمونه‌های عینی این اتفاق کسانی هستند که حب به اهل بیت^(ع) (به‌خصوص امام حسین^(ع)) ارزش‌های آن‌ها را تغییر داده و گرایش‌های آن‌ها را از میل به ارتکاب معاصی به میل به عبادت و پرستش خداوند باری تعالی تغییر داده است. ادراک افراد (که عبارت است از باورها و احساساتی که واکنش‌های انسان را شکل می‌دهند) تحت تأثیر مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی (مانند همدلی، همدردی، مهربانی، ایثارمداری، ...) قرار می‌گیرد و احساسات افراد را تغییر می‌دهد. شخصیت افراد که دربردارنده مجموعه‌ای از گرایش‌هاست به طور یقین از این مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی تأثیر می‌پذیرند. انگیزش با یک دید سیستمی مجموعه‌ای مرکب از تعامل و وابستگی نیازها و سائقه‌ها و هدف‌هاست. و سائقه را همان محرک یا حالت درونی تعریف کرده‌اند که باعث بروز رفتار خاصی می‌شود. این مباحث نیز تحت تأثیر مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی است.

در سطح گروهی در فراگرد شکل‌گیری گروه انسانی، سه عنصر فعالیت‌ها و تعامل‌ها و عواطف تأثیرگذارند. از این رو مؤلفه‌های گرایشی اخوت در شکل‌گیری گروه به طور مستقیم تأثیر دارند.

مباحث مطرح‌شده در سطح سازمانی نیز متأثر از مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی است. ارتباطات در افرادی که میل‌ها و گرایش‌های مشترکی دارند از آن جهت که درک شخصیتی بهتری از یک‌دیگر دارند اثربخش‌تر خواهد بود. تعارضات مخربی که ناشی از احساسات و عواطف بود نیز به حداقل خود خواهد رسید. زیرا مؤلفه‌های گرایشی اخوت اسلامی احساسات و عواطف افراد را با ملایمت در یک جهت قرار می‌دهد. در بحث فرهنگ سازمانی نیز این گرایش‌ها تأثیر مستقیم دارند.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.
- پرچمی، داوود (۱۳۸۲). «سنجش گرایش مردم به بسیج»، مطالعات بسیج، ش ۱۸ و ۱۹، ص ۴۵ تا ۸۹.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ ق). *غرر الحکم و درر الکلم*، محقق: سید مهدی رجایی، ج ۲، قم، دار الکتاب الإسلامی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۰). *تسنیم*، قم، نشر اسراء.
- حر عاملی، محمد (۱۴۰۹). *تفصیل وسایل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*، قم، مؤسسه آل البیت (ع).
- حکیمی، محمدرضا و همکاران (۱۳۹۵). *الحیات*، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران
- دانایی فرد، حسن؛ آرزو اسلامی (۱۳۹۰). *کاربرد استراتژی پژوهشی نظریه داده‌بنیاد در عمل ساخت نظریه بی‌تفاوتی سازمانی*، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). *مفردات الفاظ قرآن*، بیروت.
- رضاییان، علی (۱۳۸۶). *تیم‌سازی در قرن بیست و یکم*، تهران، سمت.
- _____ (۱۳۹۰). *مبانی سازمان و مدیریت*، تهران، سمت.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۴۱۷ ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، دفتر انتشارات اسلامی
- جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- عزت‌راحم، احمد (۱۹۶۸). *اصول علم نفس*، مصر، دار الکاتب العربی.
- فلیک، اووه (۱۳۸۸). *درآمدی بر تحقیق کیفی*، مترجم: هادی جلیلی، ج ۲، تهران، نی.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۹). *أصول الکافی*، مترجم: سید جواد مصطفوی، کتاب‌فروشی علمیة اسلامیة، تهران.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۲). *روش تحقیق کیفی ضد روش*، تهران، جامعه‌شناسان.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۳). *آذرخشی دیگر از آسمان کربلا*، قم، مؤسسه امام خمینی.
- معین، محمد (۱۳۶۲). *فرهنگ فارسی*، تهران، سپهر.

مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۷۱). تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
 منصور، محمود (۱۳۸۰). دیدگاه پیاژه در گستره تحول روانی، تهران، بعثت.
 منصوریان، یزدان (۱۳۸۵). «گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد؟»، ویژه‌نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی، اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان.

References

- Quran.
 Nahj al-Balaghah, translated by Muhammad Dashti. (in Persian)
 Charmaz, Kathy (2006). *Constructing Grounded Theory A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London, SAGE Publications.
 Danaeifard, Hassan & Arezoo Eslami (2011). *Application of research strategy of data foundation theory in the practice of constructing the theory of organizational indifference*, Tehran, Imam Sadegh (AS) University. (in Persian)
 Ezzat-Rahaj, Ahmad (1968). *Principles of the Science of the Soul*, Egypt, Dar al-Katib al-Arabi. (in Persian)
 Flick, Oveh (2009). *Introduction to Qualitative Research*, translated by Hadi Jalili, Second Edition, Tehran, Ney Publishing. (in Persian)
 Hakimi, Mohammad-Reza & others (2016). *Al-Hayat, Islamic Culture Publishing Office*, Tehran. (in Persian)
 Horr Ameli, Mohammad (1988). *Tafsil vasaal al-shieat ela tahsil al-sharieat*, Qom, Al al-Bayt Institute. (in Persian)
 Javadiye Amoli, Abdullah (2001). *Tasnim*, Qom, Esraa Publishing. (in Persian)
 Koleiny, Mohammad Ibn Ya`qub (1991). *Uosul Al-Kafi*, translated by Sayed Jawad Mostafavi, Froshi's book of Islamic science, Tehran, Pagan Awal. (in Persian)
 Makarem Shirazi, Nasser & others (1992). *Tafsir Nomoneh*, Tehran, Islamic Library. (in Persian)
 Mansoorian, Yazdan (2006). *What is grounded theory and what is its application?*, Special issue of the Conference on Information Science and Information Society, Isfahan, Isfahan University Press. (in Persian)
 Mansour, Mahmoud (2001). *Piaget's view on the scope of psychological transformation*, Tehran, Besat. (in Persian)
 Mesbah Yazdi, Mohammad-Taghi (2004). *Another Lightning from the Sky of Karbala*, Qom, Imam Khomeini Institute Publications. (in Persian)
 Miles, M. & Huberman, A. (2002). *Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods*, Sage London, Beverly Hills.
 Mohammadpour, Ahmad (2013). *Anti-Method Qualitative Research Method*, Tehran, Sociologists Publications. (in Persian)
 Moin, Mohammad (1983). *Persian Culture*, Tehran, Sepehr. (in Persian)
 Pandit, N. R. (1996). *The Creation of Theory: A Recent Application of the Grounded Theory Method*, *The Qualitative Report*, Vol. 2, No. 4.
 Parchami, Davood (2003). "Measuring the tendency of people to mobilize", *Journal*

- of Basij Studies, pp. 18-19. (in Persian)
- Ragheb Isfahani, Hussein Ibn Muhammad (1991). Quranic Dictionary, Beirut. (in Persian)
- Rezaian, Ali (2007). Team Building in the 21st Century, Tehran, Samat. (in Persian)
- Rezaian, Ali. (2011). Fundamentals of Organization and Management, Tehran, Samat. (in Persian)
- Soto, S. (1992). "Using Grounded Theory Analysis to Study the Information-Seeking Behaviour of Dental Professionals", Information Research News, Vol. 3, No. 1.
- Sousa, C. A. & P. H. J. Headriks (2006). "The Need for Grounded Theory in Developing a Knowledge Based View of Organization Research Methods", Organizational Research Methods , Vol. 9, No. 3.
- Strauss, A. & J. Corbin (1998). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Technique, 2nd Edition, Newbury Park, Lonson, Sage.
- Tabatayi, Syed Muhammad Hussain (1996). Al-Mizan in Interpretation of the Qur'an, Qom, Book of Islamic Spreads, University of Teachers of Hawzah Alamiya. (in Persian)
- Tamimi Amdi, Abd al-Wahid bin Muhammad (1989). Ghorar al-hikam and dorar al-kalam, Qom, Dar Islamic book, achieving Seyed Mehdi Rajaei. (in Persian)